

TL 4035 Koloni Politikaları ve Sibirya

Öğretim Üyesi: Dr. Öğr.Üyesi Mustafa Can Teziç

13. Hafta

Moğol Halk Cumhuriyeti ve Tannu Tuva Halk Cumhuriyetinde Yaşanan İsyanlar

Budizm'i bir sömürü aracı ve geri kalmışlığın sebebi olarak gören sosyalist rejimler sosyalizmin inşası için Budizm ve ona bağlı enstitülerin tavsiyesi üzerinde yoğunlaşmışlardır. *Sangha*'nın gerek kurumsal varlığını gerekse toplumsal etkisinin kırılması için politik, ekonomik ve sosyal alanlarda hızla karşı adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede devrim öncesi vergi vermeyen lamalar ve dini kurumlardan vergi alınmaya başlanmış, politikadaki ve toplumsal hayattaki yerleri kısıtlanıp daha sonra tasfiye edilmişlerdir.

Bu uygulamalar kısa süre içerisinde güçlü bir karşı direnişi de ortaya çıkardığı gibi beraberinde peş peşe isyanları da getirmiştir. İlk olarak başını yüksek seviyedeki Lamaların çektiği ve Moğolistan'da Budist devletinin tekrardan canlandırılacağı söylemi ile büyük bir isyan başlamıştır. İsyanın bastırılabilmesi için Sovyetler Birliğinden destek alınmış ve isyan bir müddet sonra bastırılmıştır. Bu isyanın arkasından 1932 yılında *Sangha*'nın devlet düşmanı ilan edilmesi, dini ve politik figürlerin idam edilmesine karşı tüm Moğolistan da yeni bir isyan hareketi daha başlamıştır. İsyanın bastırılması bir öncekine göre çok daha zor olurken, Moğol yönetimi yine Sovyetler Birliğinin yardımına ihtiyaç duymuştur.

Bu isyanlar sonucunda *Sangha* ve Budizm karşıtı politikalar tekrardan gözden geçirilerek “*Yeni Dönüş*” (eng. *New Turn*) sloganı ile Budizme karşı daha yumuşak bir politika izlenmeye başlanmıştır. Kuşkusuz bu politika *Sangha*'nın

tamamen ortadan kaldırılabilmesi için gerekli ortamın beklenmesi sonucu ortaya çıkmış bir politika idi. Bu süreç içerisinde politik yönlendirmeler ile yüksek ve düşük seviyeli lamalar arasındaki farklılıkların sosyal olarak keskinleştirilmesi yolu ile lamalar arasında farklılıklar yaratılması amaçlanmıştır.

Yönetime Sovyetler Birliğine yakın olan Çoybalsan'ın gelmesi ile devletin *Sangha*'ya olan tutumu tekrar sertleşmiştir. Özellikle güneyde ve İç Moğolistan'ın doğusunda oluşan Japon varlığının Sovyetler Birliğinin Trans-Sibirya demir yolunu tehdit etmesi, politik olarak Moğolistan'ın Sovyetler Birliğinden uzaklaşması Sovyetler Birliğini Çin'in kuzey bölgeleri ve Çin'li komünistler ile bağlarının kesilmesi tehlikesini doğurmuştur. Sonuç olarak bölgedeki güç dengesinde Sovyetler Birliği aleyhine riskler doğmuştur. Bu gelişme, Moğol iç politikasında *Sangha* karşıtı tutumun iyice sertleşmesine yol açtığı gibi etnik azınlıkların ve Lamaların Japon ajanı olduğu Sovyetler Birliğince deklare edilmiştir. Karşı ajanlık ve Japonya ile işbirliği suçlamaları Moğol kamuoyunda etkili olduğu gibi Moğol devletinin muhalefeti tamamen bastırması için gerekli politik ortamı da yaratmıştır. Bu dönem içerisinde *Sangha*'nın tamamen ortadan kaldırılması için politikalar hayata geçirilirken Ekim 1939 yılına gelindiğinde *Sangha*'nın toplumsal etkisi ve siyasi gücü kırılmıştır. Alt düzey Lamalar sanayi alanlarına iş gücü olarak aktarılırken yine bir kısım alt düzey Lamalar ise orduya alınmıştır. 1940 yılına gelindiğinde ise Moğol anayasasında kurumsal olarak Budizm'in varlığı ortadan kaldırılmıştır.

Diğer taraftan Tuva Cumhuriyetinin ilk yılları incelendiği zaman benzer tepkiler Tuva Cumhuriyetinde de görülmektedir. Her ne kadar ilk yıllarda millî prensiplerde sosyalizmden uzak bir devlet yapılanmasına gidilse de Tuva Cumhuriyetinde de farklı aktörler hem millî yapıya hem de daha sonra sosyalist politikalara karşı reaksiyon göstermişlerdir. Bu reaksiyon Budizm eksenli güçlü

isyanlara dönüşürken Moğolistan'daki isyanlar ile organik olarak da birleşmektedir.

Bu tepkilerin ilki geleneksel toplumdaki modern devlet yapısına geçmek için atılan ilk adımda yaşanmıştır. 1923 yılında Tuva Halk Devrim Partisinin ikinci toplantısında eski düzenin önceliklerini yansıtan (beyli, beysi, gun ... vs) gibi unvanların kısıtlanması ve yine Budist tapınaklarından üretmiş oldukları ürün karşılığında vergi alınması kararı karşısında 1924 yılında *Şemi* de kendini Hemçik Kojunların'ın hanı ilan eden *Kullara Sumanak* liderliğinde eski düzenin yeniden inşası ve Tuva'nın bağımsızlığına son verip Moğolistan'a bağlanması amacı ile gerek milliyetçilik gerekse Sovyetler Birliği karşıtı sloganlar ile bir isyan başlamıştır. Kısa sürede Tuva'nın farklı bölgelerine yayılan bu isyan aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin stratejik bölgelerini de tehdit eder hale gelmiştir. Bunun yanında Turan ve Uyak bölgelerinde yaşayan ve Sovyet sisteminden rahatsız olan zengin Ruslar da Oyun ve Ajık noyonları ile birleşerek isyana katılmışlardır. Her ne kadar isyan bir süre sonra bastırılrsa da bu isyan Tuva'da yaşanan yapısal değişim karşısında farklı kimliklerin farklı oluşumlara gitmesini ve bu oluşumların bölgesel ilişkilerdeki ağırlığını çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu isyandan sonra 1930 yılında Hemçik bölgesinde ve devamında da 1932 yılında Tepe Hol bölgesinde farklı isyanlar yaşanmıştır. 1930 yılında Tannu Tuva Halk Cumhuriyeti'nin dördüncü anayasası ile birlikte Tuva'da bir süredir kendini hissettiren sosyalist temelli gelişme programının da çerçevesi net bir şekilde belirlenmiştir. Sınıf mücadelesi çerçevesinde devlet organları ve parti içerisindeki eski rejimden kalan kadrolar (*bay, lama ve şaman*) tasfiye edilmiş, Kojun ve sumno meclisleri (hurallar) sınıf esasına göre tekrardan düzenlenmiştir. Yeni yasalar çerçevesinde Manastır ve Lamaların vergi

vermeleri zorunlu hale gelmiş, toprağın özel kişilere kiralanması yasaklanırken çalışmalar kollektivizasyon yönünde yoğunlaşmıştır.

Bu politikaların sonucunda yukarıda da belirttiğimiz üzere Tepe Hol bölgesinde başlayan isyan kısa sürede yayılmıştır. İsyanın sosyal yapısına bakıldığında daha önceki gibi bölge ülkelerini etkisine almış olan sosyalist programlara karşı yine bu ülkelerde yaşayan memnuniyetsiz kitlelerin birlikte verdikleri bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştır. Aynı Tuva'da olduğu gibi Moğolistan'da da benzer politikalara tepki gösterip isyan eden gruplar birleşmişlerdir. Dolayısı ile 1930-1932 yılları arasında yaşanan bu isyan sosyalist politikalara karşı sınır aşırı bölgesel bir tepki özelliği taşımaktadır. Bu isyanlarda Budist Lamaların başı çekmesi ve Moğol Lama Tunçe “ ... *karanlık iktidarın devrilmesi gerek, Dalay Laman'ın ordusuna destek verin ...*” sözleri yine sınırın her iki kısmındaki tepkilerin aynı dinamiklerden geldiğini ve Budizm etrafında birleştiğini göstermektedir.

KAYNAK:

Teziç, M.C. (2018). Rus (Sovyet) – Çin Politikaları Arasında Değişen Moğol-Tuva İlişkileri. *Modern Türklük araştırmaları Dergisi*. Cilt 15, Sayı 4. Ss. 503-531.

Luzyanin, S.G. (2003). Rossiya-Mongoliya-Mongoliya-Kitay v pervoy polovine XX veka. *Politiçeskiye Vzaimootnoşeniye v 1911-1946 gg.*, Moskova: İzdatelstvo OGNİ.